

**ВИВЧЕННЯ ІМЕННИХ ФОНДІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Одна з особливостей Наукової бібліотеки Одеського національного університету — наявність в ній іменних колекцій або іменних фондів. Це колишні приватні книжкові зібрання, які зберігаються у тому вигляді, в якому потрапили до бібліотеки. Зараз таких іменних колекцій дев'ять, п'ять з них були подаровані або віддані університетові у спадок.

Колись ті бібліотеки належали визначним вченим, видатним політичним діячам. Кожна з них потребує докладного вивчення і певні кроки в цьому напрямку вже зроблені.

Перша за часом надходження — бібліотека професора В. І. Григоровича (1864). Перший опис книжок цієї бібліотеки знаходимо в книзі “Каталог библиотеки императорского Новороссийского университета”. Т. 1/ Изд. под набл. С. П. Ярошенко, А. А. Кочубинского. — Одесса, 1878-1884. — С. 619-642. — Отдел по славянской филологии проф. В. И. Григоровича.

Книжки описані в тому порядку, в якому вони стоять на полицях. Це те, що ми — бібліотекарі, бібліографи — називаємо топографічним каталогом.

Бібліографія праць самого В. І. Григоровича: Петровский Н. М. Библиографический список печатных трудов В. И. Григоровича // ИОРЯС. — 1915. — Т. 19, кн. 3; Петрунь Ф. Е. К библиографии 1 печатных трудов В. И. Григоровича.

В Працях ОДУ (зб. філологічного факультету. — 1953. — Т. 3) надруковано роботу М. В. Павлюка і М. І. Кириченко “Бібліографія праць про життя і діяльність професора Одеського (Новоросійського) університету В. І. Григоровича”. Пізніше, у 1991 р., Науковою бібліотекою університету видано бібліографічний покажчик праць В. І. Григоровича (Упор. М. Гройсман, ред. В. Самодурова). В цьому ж 1991 р. з нагоди 175-річчя з дня народження В. І. Григоровича університет проводив обласні наукові читання. Серед представлених доповідей була така: “Книжный фонд В. И. Григоровича

в библиотеке Одесского университета”. Автори — професор А. К. Смольська і доцент Т. П. Романова.

Бібліотека графів, а потім князів Воронцових до фондів університетської бібліотеки надійшла у 1884-1885 рр. за заповітом останнього з трьох її власників — Семена Михайловича Воронцова. Описувалася (каталогізувалася) протягом кількох років. Закінчено цей процес у грудні 1898 р. Її обсяг — 52 801 од. А писали про цю бібліотеку тоді, коли вона ще не була університетською, причому писали у віршах. У 1837 р. Іван Бороздна видає книжку “Поэтические очерки Украины, Одессы и Крыма. Письма в стихах”. Зміст нав'язно враженнями від подорожі автора по цих місцях у 1834 р. У листі шостому є рядки, присвячені палацу Воронцових на Приморському бульварі і Воронцовській бібліотеці:

Средь этих роскоши вместилищ
Не меньше увлекают взор
Сокровища книгохранилищ,
Где для души такой простор,
Где все века и все народы,
Где жизнь умов и ход природы Как в
зеркале отражены И навсегда
сбережены От безотрадного забвенья
Во славу муз и просвещения (с. 89).

Як бачимо, автор зумів дати характеристику бібліотеці — за бібліотечною термінологією бібліотека Воронцових за своїм змістом універсальна —

... все века и все народы,
... жизнь умов и ход природы...

Потім про цю бібліотеку писали вже прозою. Кілька сторінок присвячено їй у путівнику: Наукова бібліотека Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова / Упор. Т. З. Ходжаш; Ред. М. В. Павлюк. — Одеса, 1959. — С. 58-61. Писалися оглядові статті, автори яких прагнули дати загальний огляд, загальну характеристику Воронцовського фонду. Як от: Папаспираки А. К., Кириченко М. И. Воронцовский фонд Научной библиотеки Одесского государственного университета. — Одесса, 1967. — 45 с. (доповідь, зробле-

но на ювілейній звітній науковій університетській конференції і надруковано в тезах доповідей); Бондаренко П. М. Библиотека Воронцовых — жемчужина книжных собраний Одессы // Літ.-мистецька Одеса II половини XIX ст.: Тези доповідей. — Одеса, 1992. — С. 11-12; Фельдман В. С., Бондаренко П. М. Библиотека Воронцовых в Одесском университете // Альманах библиофила. — М., 1981. — С. 98-109. Були дослідження окремих тем, що розглядалися на базі вивчення Воронцовського фонду, як от: Бондаренко П. М., Фельдман В. С. Материали по истории Англии и Британской колониальной империи в Научной библиотеке Одесского госуниверситета им. И. И. Мечникова // Проблемы британской истории. — М., 1978. — С. 215-219.

У 1992 р. виходить книжка професора Й. М. Шкляжа “Сокровища семьи Воронцовых” (Одесса: ОПИ, 1992. — 116 с.). В ній на початку 3 глави “Их мысли не теснит цензурная расправа” (с. 49- 56) дано загальний огляд бібліотеки Воронцових в Одесі. Наведено спогади М. М. Мурзакевича: “Независимо от многих библиотек, бывших у него (М. С. Воронцова. — Е. С.) — в С.-Петербурге, Москве, Могнах (Киев. губ.) и Алушке, в Одессе была главная: она состояла из сочинений по политической экономии, географии, статистике и путешествий, новейших, частью на английском языке, но более на французском” (Русская старина. — 1887. — Т. 54, № 4. — С. 143.

Фонд Строганова — одеська бібліотека губернатора Новоросійського краю графа Олександра Григоровича Строганова — також досліджувався, але значно менше, ніж бібліотека Воронцових. Перш за все згадаймо роботу: Вайнштейн О. Збірка гр. О. Строганова в Головній бібліотеці Вищої школи м. Одеси // Бібліологічні вісті. — 1925. — № 1/2. — С. 123-125. В цій роботі дається огляд 24 документів, які стосуються історії України і інших місцевостей колишньої Російської імперії.

З пізніших досліджень можна назвати такі оглядові статті: Папаспираки А. К. Фонд А. Г. Строганова в Научной библиотеке Одесского государственного университета // Тези доповідей на 22-й звіт, конф. Одес. держ. ун-ту: Гуман. науки. — К., 1967; Фельдман В. С. Первый вечный гражданин Одессы: [А. Г. Строганов] // Тезисы 20-й обл. ист.-краевед, науч.-практ. конф., посвящ. 200-летию ос-

нования Одессы и 25-летию создания Укр. о-ва охраны памятников истории и культуры. — Одесса, 1991. — С. 208-209.

Фонд історика М. К. Шильдера. Друкованих праць про нього немає. Написана у 1987 р. оглядова стаття Є. В. Савельєвої і П. М. Бондаренка “Фонд Н. К. Шильдера в Научной библиотеке Одесского университета” у 1997 р. надіслана була до С.-Петербургу на запрошення до участі у конференції “Дары — дополнительный источник пополнения библиотечного фонда”, яка мала відбутися у 1998 р. в Російській національній бібліотеці, директором якої був колись М. К. Шильдер. Але відомостей про друкування цієї статті ми не маємо.

Невеличкий за розміром фонд аматора українського театру М. В. Терещенка (176 одиниць) було оглянуто у статті: Савельєва Є. Драматургічний фонд Наукової бібліотеки Одеського університету // Побратими Укр. Театру Корифеїв: Тези доповідей і повідомлень регіон, наук.-творч. конф. — Одеса, 1990. — С. 51-54.

Оглядові статті про інші іменні фонди: Савельєва Є. Фонд профессора Лупанова // Одес. ун-т. — 1995. — 13 верес.; Губарь О. Фонд Петруня [в НБ ОГУ] // Веч. Одесса. — 1984. — 3 нояб.

Ще у 1981 р. Науковою бібліотекою видано бібліографічний покажчик: Федор Евстафьевич Петрунь (1894-1963) / Упор. В. Самодурова; Наук. ред. і авт. вступ, ст. Ю. Амброс.

Наступний етап вивчення (розкриття) іменних фондів — створення бібліографічних покажчиків. Перший з них “Українська книга в іменних фондах Наукової бібліотеки Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова” — видано у 1999 р. Цьому передувала велика робота авторського колективу: працювали над виданням співробітники відділу рідкісних книжок — О. В. Полевщикова і Є. В. Савельєва, бібліографічного відділу — І. В. Шепельська, редагували М. О. Подрезова і В. В. Самодурова. Роботу розпочали у 1995 р.

Саме в цей час перед найбільшими бібліотеками України повстало завдання — взяти участь у створенні національної бібліографії (масмо на увазі бібліографію ретроспективну). Чіткі принципи відбору літератури, що повинна бути зареєстрована в українському національному репертуарі, визначені в теоретичних працях Фахівців Інституту книги Національної бібліотеки України

ім. В. І. Вернадського, зокрема: Омельчук В. Національна бібліографія України // Бібліот. вісн. — 1995. — № 5. — С. 1-13; Його ж. Україномовна книга (1798-1916). — К., 1996. — Вип. 1. — С. I-XXXVI (вступ). Існують чотири основні принципи відбору: 1) Твори друку, видані українською мовою, незалежно від місця видання; 2) Твори друку всіма мовами, видані на території сучасної і України; 3) Твори друку про Україну та її народ, видані в усьому світі всіма мовами; 4) Твори друку, авторами яких є українці, українські установи, заклади та організації, видані в усьому світі всіма мовами, незалежно від їх змісту. Отже, принципи обліку літератури — мовний, територіальний і комплексний.

Наслідком п'ятирічної роботи і є цей значний за розміром бібліографічний покажчик майже на дві з половиною тисячі назв (2423 позицій). На самому початку роботи бентежило питання, чи варто шукати українознавчі книжки в бібліотеках таких вельможних власників, як князі Воронцови чи граф Строганов. Адже для них не існувало саме поняття “Україна”, тільки — “Малоросія” або “Новоросія”. Але сумлінні державні діячі, проживаючи на цих землях, керуючи їх життям, не могли не зацікавитися їх історією, економічним становищем, мовою, культурою і т. ін.

Покажчик “Українська книга в іменних фондах Наукової бібліотеки Одеського університету” був урочисто презентований на 4-му Міжнародному конгресі українців і здобув тут високу оцінку. Так само високо оцінений був він і серед широких кіл громадськості, науковців, студентів. Це дає нам підстави вважати його одним з кроків на шляхах до створення національної бібліографії України.

З високої трибуни Конгресу прозвучало дві доповіді, написані за матеріалами іменних фондів: Полевщикова О. Україна на сторінках західноєвропейської преси кінця XVII-початку XVIII ст. (за матеріалами Воронцовського фонду)// Четвертий Міжнародний конгрес українців: Одеса, 26-29 серпня 1999 р.: Доповіді та повідомлення. Південь України. Одеса. — Одеса, 1999. — С. 229-236; Подрезова М. Описи подорожей XVIII — першої половини XIX ст. по Україні в іменних фондах Наукової бібліотеки ОДУ ім. І. І. Мечникова // Там само. — С. 414-421.

Обидві роботи не тільки допомагають розкриттю іменних фондів, але й сприяють вивченню історії України. В них привертається

увага до іноземних джерел, в яких ця історія відбита по краплинах, але збирання цих краплин дає цікаві і значні наслідки для всього українознавства.

У квітні 2000 р. в Науковій бібліотеці університету було проведено науково-практичну конференцію “Іменні колекції професорів Одеського (Новоросійського) університету в Науковій бібліотеці ОНУ — національне надбання держави”. Протягом двох днів було заслухано 15 доповідей, більша частина яких присвячена іменним фондам НБ ОНУ. Надруковано тези доповідей. У виступах ректора університету професора В. А. Сминтини і директора Наукової бібліотеки М. О. Подрезової дано загальний огляд іменних колекцій і визначене місце серед них особистих бібліотек університетських професорів. Вперше дано огляди бібліотек професора А. Г. Готалова-Готліба (О. О. Вовкова), краєзнавця Ф. Є. Петруня (Ю. А. Амброз, В. Ф. Петрунь), професора С. П. Ільйова (О. К. Соболевська, Н. В. Сподарець, Г. Д. Зленко). В роботі О. О. Радзиховської “Памятники правовой мысли в библиотеке Одесского национального университета из коллекции сенатора Р. Губе” йдеться і про ту приватну бібліотеку визначного правознавця, яка була куплена у 1869 р. (приблизно 15 000 томів за 19 000 крб.), але не стала іменним фондом, бо, за традицією, іменні фонди робили тільки з тих бібліотек, які були подаровані або передані за заповітом.

Професор А. К. Смольська знову звернулася до питань дослідження бібліотеки В. І. Григоровича в доповіді “Именной фонд профессора В. И. Григоровича по славянской филологии в Научной библиотеке Одесского национального университета им. И. И. Мечникова” (с. 7-8). Вона закінчила свою доповідь словами: “Коллекция книг В. И. Григоровича, сохраняемая в Научной библиотеке Одесского национального университета им. И. И. Мечникова еще не описана”. Ці слова для нас — бібліографів — інформація до роздумів. Ми повинні приступити до створення друкованих каталогів наших іменних фондів. І вже зараз завідуюча відділом рідкісних книжок О. В. Полевщикова працює над каталогом фонду Воронцових, головний бібліограф відділу рідкісних книжок Є. В. Савельєва — над створенням каталогу бібліотеки В. І. Григоровича.